

MI VOLTUNK A TAGADÁS TAGADÁSÁNAK A TAGADÁSA

Csorba Bélával beszélgetett
Kocsis Árpád

Az önök generációja az Új Symposion alapítóival már mint neves elődökkel találkozott. Különösen Tolnai és Domonkos köré szövődtek legendák. Ön mikor találkozott először a folyóirattal? Miféle legendákat hallott az első és második generáció tagjairól? Nem volt szándékukban, hogy ezeket a legendákat szertefoszlássák?

1965-ben jártam ki az általános iskolát, nem sokkal utána többedmagammal, többek között egyik utcabeli jó cimborámmal felvettek a temerini görgőscsapágygyárba inasnak, de egyelőre csak próbaidőre, hogy megszagoljuk az acél meg az olaj jellegzetes illatát. Közben lezajlott a felvételi az újvidéki gimnáziumban is, mindkettőnket, sok más temerinivel együtt, oda is felvettek. Laci végül úgy döntött, a gyárban marad, ez gyorsabb egzisztenciateremtést jelentett a számára, és persze a szüleinek sem volt mindegy, én viszont a gimnázium mellett döntöttem. Nekem rideg volt a fémek világa, nem úgy, mint hajdan Kassák Lajosnak. Később sem szerettem vassal, acéllal dolgozni. Szívesebben lettem volna gölöncsér, imádtam a sarat, az agyagot. Apám akkor már három éve halott, anyám a ruhagyári fizetésecskéjéből nevelt engem meg akkor még aprócska húgomat. Most, öregkoromban csak csodálni tudom, hogy merte vállalni a taníttatásomat. A szomszédságban volt egy öreg hivatalnok, az azt

javasolta, menjek papnak, a szabadkai katolikus szemináriumban ingyenes az ellátás, én azonban ehhez nem éreztem semmiféle indíttatást, meg aztán volt egy bimbózni kezdő, titkos szerelmem. Apai nagyanyám – ő is özvegyasszony volt már – kereskedőt vagy szobafestőt csináltatott volna belőlem, egy piktorhíresség fel is vett volna, de hallottam a kortársaimtól, hogy gyakran ellazsnakolja az inasait. Két évig jártam a Futaki úti Moša Pijade gimnáziumba. Mi, temerini utazó diákok, hogy a vasútállomás és a gimi közötti utat lerövidítsük, az egyik kocsmá udvari részén és a kocsmán áthatolva jutottunk a Futaki útra. Egy időben itt volt Tolnaiék törzshelye, de én nem emlékszem, hogy ekkoriban találkoztam volna velük. Emlékszem a kétnyelvű iskolaújságra, *MI* volt a címe – feltetelezem, mert ez szerbül is, magyarul is ugyanazt jelenti –, benne Böndör Pali egy vagy két versére az utolsó oldalon. Pali akkor harmadikos vagy negyedikes lehetett. Később felemlítettem ezt neki, de azt mondja, erre már egyáltalán nem emlékszik. Nekem néhai öreganyám padlásán talán még megvan. Aztán a folyosóról, a szünetekből ismertem Thomka Beátát is, de csak látásból, ő és kortársai akkor már érettebb pasik után sóvárogtak, mi még kiskutyák voltunk. Az *Új Symposion* első számát a becsei buszon Temerin felé utazva láttam, nem tudom már, kié volt, körbejárt a diákbusz magyar utasai között, érdekes volt teljesen szokatlan vizualitása, tördelése, témái. Ez talán hatvanhatban lehetett. Ezek voltak az első benyomások. A legnagyobb visszhangja Jung Károly egyik versének volt, a címére már nem emlékszem, viszont általános röhögést és vihogást váltott ki a hídon kihajoló, talán a vízbe köpködő, nem tudom, hisz azóta nem olvastam, szóval a hídon kihajoló nagy seggű versbéli lányok magunk elé képzelt látványra. Hiába, kamaszok voltunk...

Kérdésére visszatérve, aztán Tolnai meg Domonkos körül voltak-e legendák, vagy nem, erről fogalmam sincs. Addigra már elkerültem Magyarországra. De tudom, hogy volt olyan itthoni barátom, aki betéve tudta a *Kislányom Görögországot* vagy a *Kormányeltő-*

résbent, bár ez már egy későbbi történet. Ám ezek *művek*, fontos nagy versek voltak, és nem legendák vagy anekdotikus életpizódok. A szüneteket itthon töltöttem, innen vittem *Symposion*okat, mást is, Ernst Fischer osztrák filozófusnak a Csehszlovákia lerohanását elítélő interjút a *Magyar Szóból* kivettem a tanterem faliújságjára is, amiből aztán lett némi balhé. A kaposvári megyei könyvtárba később becsempésztem néhány *Symposion* – a lap tiltott szellemi árunak számított –, és otthagytam a folyóirat-olvasóban. Évtizedekkel később, egy író-olvasó találkozón – Tari Pistával meg Ladik Katival voltunk Kaposváron –, mesélte el egy könyvtáros, hogy nagy cirkusz lett a dologból, az ügynökök képtelenek voltak kideríteni, hogy kerültek a tiltott folyóiratszámok oda. Csak remélni tudom, hogy az illetékesek azóta már lezárták az ügyet, és nem keresik a tettet.

A nyári szünetben, amikor hazajöttem, kortársaim rajongva áradoztak az *Egy makró emlékiratairól*, de én már nem tudtam megszerezni, pár évvel később olvastam el, engem egyáltalán nem nyűgözött le, viszont kedveltem Végel publicisztikáját a *Képes Ifjúságban*. A fiatalság teli volt forradalmi romantikával – én magam is –, és csak hosszú évek múlva láttam át, hogy például a jugoszláviai egyetemista mozgalmak mögött mennyiféle politikai manipuláció húzódott meg. Cohn-Benditék időzített lázadásáról nem is beszélve. De ez persze másnapos okosság. Az adott pillanatban szükségünk volt a világmegváltó mámorra, és tévedéseink ellenére is igazunk volt. Az érzület szintjén mindenképp.

Végel könyvét ugyan nem kaptam meg, de Burány *Összeroppanását* igen. Benne a negyvennégyes magyarellenes megtorlások központi kérdésével. Számomra reveláció volt, hiszen erről a sötét időszakról ismertem már a lényegét: anyámat tizenhat éves korában a temerini község házában véresre korbácolták Tito partizánjai.

Amikor „itthonról” „hazamentem” Kaposvárra, a megyei könyvtárban megtaláltam a *Kontrapunktot*, a *Rátkát* meg Sinkó ragyogó esszékötetét, az *Epikurosz hervadt kertjét*. Sinkó szó szerint elcsavarta a fejem, viszont

elképesztő Tito-áhitatával sem akkor, sem később nem tudtam mit kezdeni. (Ma már szellemi áruháznak tartom, bár a Sinkó-opus egy részét továbbra is nagyra becsülöm, különösen krisztianus korszakának vergődő, őszinte, kíméletlen naplójegyzeteit.) Ezek a könyvek, úgy látszik, még bejuthattak a magyar könyvtárforgalomba, később mindez már nehezebben ment. Hatvannyolcat megelőzően volt egy átmeneti olvadási periódus, ekkor fordították le Szolzsenyicin Gulag-kisregényét, az *Ivan Gyenyiszovics egy napját* is. Efféléket olvastam. Meg persze mindent Sartre-tól Németh Lászlóig, ami akkor a kezem ügyébe akadt.

Őn hogyan látja, Sinkó Ervinnek milyen és mekkora szerepe volt a folyóirat alapításában?

Szerintem meghatározó. Sok mindenre rájövünk, ha figyelmesen áttanulmányozzuk a Sinkó-levelezést, nagyjából hozzáférhető. Emellett ajánlom mindenkinek Vékás Jánosnak az *Utak 2. (Interjúk és társadalomtörténeti portrék)* című, a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézetben idén megjelent kitűnő munkáját. Benne egy-egy interjú, mások mellett, Bosnyákkal, Tolnaival, Utasival, Végellel, Podolszkival, s mindegyikhez egy-egy remekbe szabott esszé, szellemes kritikával megírt, empatikus életút-analízis. Alapmű. Egyelőre hatalmas a csend körülötte. Így volt ez a Vékással együtt összeállított *Symposion*-krónikánkat, *A kultúrtanti visszavág* című füzetet követően is, azt sem fogadták kitörő hozsannával, mert nem illett bele se a mitológiába, se az ellenmitológiába.

Emlékszik, hogy egészen pontosan mikor lépett be először a Symposion szerkesztőségébe? Hogyan került kapcsolatba a folyóirattal? Milyen újságokat és más folyóiratokat járatott a szerkesztőségbe?

1971-ben. De ennek semmiféle fennkölt irodalmi oka nem volt, csak az, hogy szervezeti-ileg, illetve helyileg az *Új Symposion* is a Tribün-házhoz tartozott, én meg akkor kerültem az Ifjúsági Tribün magyar szerkesztőségébe, jobb híján, mert a Rózsa Sándor elleni politikai, majd bírósági hajsza miatt új embereket kellett keresniük. Engem Kovács Nán-

dor meg Bognár Tóni beszélt rá erre a szerepre, egyetemi évfolyamtársaim voltak, ők már kezdő írócskáknek számítottak, bejáratosak voltak a *Sympóba*, és a *Képes Ifjúság*ba is bedolgoztak. Ők ketten – meg Danyi Magdi és Fekete Elvira – Szabadkáról összetartó kis irodalmár csapatként érkeztek a magyar tan-székre. Azt hiszem, lazán Szombathy Bálint is ehhez a körhöz tartozott, legalábbis Szabadkán. Különben az 1969-es tanszékes nem-zedék nem volt híján ambícióknak és kibontakozó értékeknek, tehetségeknek. Ide tartozott még Vicei Karcsi, Lábadi Károly, aki később a Drávaszög jeles kutatójává vált, aztán akik később újságírókként, szerkesztőkként váltak ismertté: Sebestyén Imre, Gyarmati Jóska, Bálint Sándor, Sándorov Péter...

Én ekkor még csak magamnak, az asztalfiókomnak írtam, különféle formákkal kísérleteztem, a nonszensz lírától a klasszikus alakzatokig, de különösebb ambíciók nélkül. Egyszer megmutattam néhányat Bognárnak, neki az volt a véleménye, hogy túl racionálisak, kevés bennük a költői homály. Erre én írtam róla egy vitriolos epigrammát, amit soha nem közöltem, és ezzel részemről a dolog be is fejeződött. Az első verseimet Végel közölte a *Kilátóban* 1975 nyarán, Bálint Sándor meg Sándorov Péter biztatására vittem fel neki a Forum klubjába. Nem sokkal később bevonultam katonának. Visszatérve az Ifjúsági Tribün időszakára, rajtam kívül ott volt már Vékás, aztán jött még Kovács Nándor és Marcsov Vilma. Vékás munkabírása és szervező-képessége már ekkor felülmúlta valamenyünkét. Hetvenkettőben abbahagytam a tribünös életet, bár szerettem az ottani nyüzsgést. Egy ideig Belgrádtól Ljubljanaig élénk volt a kapcsolat az ottani ifjúsági lapokkal, csoportokkal. Darko Hohnjec, az intézmény vezetője egy ideig még sikerrel fenn tudta tartani azt a szabad szellemi nyitottságot, amit elődjétől, Végeltől örökölt a Tribün, az ellehetetlenítés azonban megkezdődött. Úgy éreztem, ha tovább maradok, soha ne végzem el az egyetemet, amellet egyre dermedtőbb szelek fújtak a politikában, egymást érték a leszámolások liberálisokkal, klerikálisokkal, nacionalistákkal, újbaldaliak-

kal, a fekete hullámosnak tartott filmesekkel, egyszóval mindenkivel. Visszahúzódtam a „közélettől” 1974-ig, Temerinben ekkor kezdtük működtetni a Művelődési Kört – később ebből sarjadt a TAKT¹. Visszatérve a kérdéshez: 1971-ben én még nem számítottam író-süvvölvénynek, azt hiszem, egyáltalában nem számítottam semminek és senkinek. Leszere-lésem után, 1976 őszén Faragó Kornélia útján üzent Danyi Magdi, az akkori főszerkesztő, hogy szeretné, ha írnék nekik. Bementem hozzájuk, egy sör mellett megbeszéltük. Mivel a csapból is költők folytak, én inkább társadalomtudományi folyóiratok szemlészésébe fogtam.

A megnevezést, miszerint az önök csoportja a Symposium harmadik generációja, önök is használták, vagy ez újabb keletű elkeresztelés?

Nem is tudom... Azt hiszem, Sziveri mondott olyat egyszer, hogy Juhász Erzszi, Podolszki meg Böndör lettek volna a „második generáció”, mások meg oda sorolták Bognárt és Danyi Magdit, de ez engem különösebben nem foglalkoztatott sosem.

A Symposium-mozgalom történetét korszakolhatnánk másként is: például az avantgárdhoz fűződő viszony alapján. Az önök generációjának milyen volt a hozzáállása az irodalmi avantgárdhoz? S korszakolhatnánk úgy is, hogy a couleur locale-hoz éppen hogyan viszonyultak a Symposium szerkesztői. Az önök korszakában mintha hangsúlyosabban kerültek volna a lapba a vajdasági magyarságot érintő ügyek.

Ki kisebb, ki nagyobb mértékben, de mi is adósai vagyunk az avantgárdrnak, azonban nekünk már szembesülnünk kellett a módszer kiüresedésével, a dekonstrukció semmitmondásba fulladásával. Szerintem Sziveri ezt az elsők között érezte meg, és költészetében pontosan kimutatható a váltás a *Hiddegpróba* néhány nagy versében és aztán folyamatosan.

Mi magunk voltunk a couleur locale, csak sokkal drasztikusabban, mint ahogyan azt Szentelekyék és későbbi követőik elképzel-

¹ Temerini Amatőr Képzőművészeti Találkozó (a szerk.).

ték. Mi voltunk a tagadás tagadásának a tagadása: a „hasadás a tudaton”, ahogy Jancsi írta, igaz, nem ebben az összefüggésben, de talán erre is illik.

Ami a „vajdasági magyarságot érintő ügyeket” illeti, mindenekelőtt, azt hiszem, meg kell védenem az első nemzedéket. Felületes bibliográfiai kutakodás is elég ahhoz, hogy megcáfoljuk a vádat, miszerint nem foglalkoztak a vajdasági magyarok ügyeivel. Ez így teljesen pontatlan. Több bátor cikkben, analízisben is hozzányúltak ehhez a kérdéshez, föltételezem, akkor, amikor és ameddig tehették. Az első nemzedék nem ebben tévesztett utat. Viszont az ideológiai köd, amiből közülük néhányan soha nem tudtak kitálatni, abból keletkezett, hogy a kádárista Magyarországgal szembeni teljesen jogos averziótól motiválva azonosították a szabadságot a jugoszlávsággal. Ez viszont öncsonkítás nélkül nem megy. Közösségi értelemben semmiképp. Az ebből következő lehetőségeket a politika is kihasználta: az első nemzedék folyóirata így aztán egyszerre kitarítottja is és üldözöttje is lehetett az önmagában is elmentmondásos és bonyolult jugoszláv rendszernek.

Bányai ettől a politikai holttetemtől, mint egyik, az *Új Symposion*ra visszatekintő rádióinterjúja bizonyítja, élete alkonyán sem tudott teljesen megszabadulni. De nem ő az egyetlen.

Tolnai Ottó írja a Rózsaszín flastrom című írásában, az első generációra utalva, hogy „fontosak voltak a frakciók közti viták”. Az Új Symposion harmadik generációjának tagjai közt is voltak frakciók?

Az első generáció belső ügyeiről, azt gondolom, nem nekem kell beszélni, hanem nekik, hiszen ehhez semmi kompetenciám. Viszont a „frakció” alapvetően politikai kifejezés, hacsak nem „a szakaszos lejárás egyes szakaszainak megfelelő párlat” kémiai definíciójára gondol. Utóbbihoz hasonló dologgal csak én foglalkoztam: a baromfiudvarban sikeresen üzemeltettem egy házi készítésű pálinkafőzőt. Komolyra fordítva a szót, Sziveri csapata nem politikai alakulat volt, hanem fiatal értelmiségiek gyülekezete, nem

ideológiai megfontolások tartottak bennünket össze, következésképpen mi nem „frakcióztunk”, jól éreztük magunkat egymás társaságában, annak ellenére, vagy talán éppen azért, mert a világ dolgaira különféleképpen néztünk. Én akkoriban még a rendszer kissé újbalos, kissé anarchista kritikusa voltam, a kelet-európai rendszereket megvettem, viszont a Nyugatról semmi illúzióm nem volt, nem kápráztatott el sem Németország, sem Hollandia, ahol ezekben az években jártam. Ekkor kezdtem olvasni Bibó műveit, *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* számomra elemi erejű volt. Sziveri Jancsi bohémságától – akivel, akárcsak Sebők Zolival és Fenyvesivel, már korábban jól összecimboráltam a TAKT-on – főszerkesztői ténykedésének elején féltettem kissé a folyóiratot, de gyorsan felnőtt a feladatához, nyíltsága, szellemessége, közvetlensége példátlan kohéziós erőt teremtett a szerkesztőség azon tagjai és munkatársai között, akik Újvidéken éltek, vagy ott tanultak, dolgoztak. Ezt a csapatot alapvetően a barátság, a brancsszellem kötötte össze, talán nem csoda, hogy ettől az életvidám, harsány bandától a Forum házban, amely a vajdasági magyar politikai elit utánpótlásképző keltetőgépe is volt, sokan megijedtek. Persze voltak másféle feszültségek is, egyfelől a „szomszédvárral”, a *Híddal*, amit akkor Bányai János irányított. Bányai a *Symposion* fiataljai közül igyekezett munkatársakat elszipkázni, hozzáteszem, szerény eredménnyel. Ebben normális körülmények között talán semmi furcsa nem lett volna, viszont nekünk, hosszú válságos évek, több hónapos, olykor egyéves késéssel megjelenő számok után akkor kellett konszolidálnunk a lapot, szinte mindenkire szükségünk volt. Gyanakodva és féltékenyen figyeltük, mi lesz ebből. A másik repedés, mely később kisebbfajta szakadékká terebélyesedett, az *Új Symposion* és a *Képes Ifjúság* néhány alkotója közötti személyes viszony megromlására vezethető vissza. Ebben nem kis szerepe volt az újságírónak és költőnek is bátor Podolszki Józsefnek. Ő akkor már évek óta partizánharcot folytatott a vajdasági magyar irodalompolitikai elit ellen, amely hatalmi gépe-

zetnek ekkor már az *Új Symposion* első nemzedékének sok tagja is részese, működtetője volt. Amellett a nyílt közéleti szereplést ugyan kerülő, de a kulisszák mögötti játszmákban befolyásos Tolnai Ottó sem szerette, mert Jóska nem tartozott a tömjénezői közé, sőt egyik kötetét keményen meg is bírálta. Podolszki és társai úgy vélték, hogy a hosszú és unalmas, ráadásul a társadalombírálatban (vagy ahogy Podolszki köre nevezte, a „valóságirodalom” terén) túlzottan is óvatos Danyi–Bognár-korszak után őt kellene jelölni főszerkesztőnek a folyóirat élére. Ezt meg is tették, ugyanis mind a hetilap, mind a *Sympo* ugyanahhoz vállalati egységhez – akkor úgy hívták, társultmunka-alapszervezet – tartozott, és mindkettő felett a Vajdasági Ifjúsági Szövetség Választmánya gyakorolta az alapítói jogokat és a felügyeletet. Podolszki azonban nyolc-tíz évvel idősebb volt a *Sympo* formálódó fiatal gárdájánál – közülük még én is kilógtam. Jóskának velük – velünk – nem voltak, vagy csak igen lazán, személyes kapcsolatai, a fiatalok maguk közül akartak vezért, nem akartak senkit sem importálni, pláne miután szembesültek Podolszkinak az első köteteinket ért kíméletlen, bár nem teljesen igazságtalan bírálatáról. Végül az *Új Symposion* élére a *Képes Ifjúság* Podolszkit, a *Symposion* pedig Jancsit és engem jelölt. Engem arra az eshetőségre – úgymond komoly középiskolai tanárembernek számítottam, diákjaim egyre-másra nyerték a különféle díjakat –, ha az elvtársak belekötnének Sziveri bohémijába. Jancsit nagy nehezen rábeszéltük, gyorsan lépjen be a pártba, hogy ez se lehessen akadály.

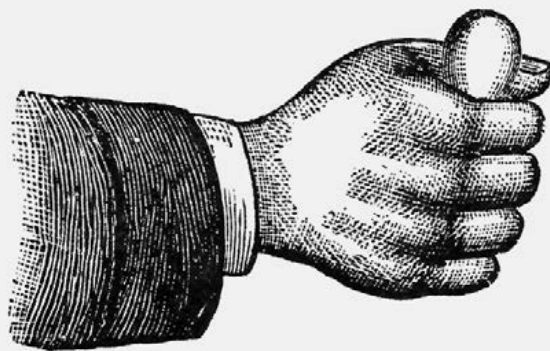
Danyi Magdi, az addigi főszerkesztő is Sziverit és az új nemzedéket támogatta, hiszen az ő szárnyai alatt cseperedtek fel, viszont Jancsi nem túlságosan kedvelte Magdi túlzottan óvatos szerkesztéspolitikáját, amit, mondani sem kell, én is szűknek éreztem. Hozzáteszem, Danyi Magdit kiváló költőnek tartottam és tartom, azonban most nem erről van szó. Kapásból csak két velem kapcsolatos példát hadd említsek: nem fogadta el a kanizsai tanárok elleni koncepciós politikai hisztériáról írt glosszámot – Jancsi valamivel

csorba béla

akhilleusz pajzsa

szociográfia
(részlet)

„Figyeld tehát mezítelen beszédemet,
mert nem fogunk már rejtvényekben szólni.”
(Euripidész)

később az afférral kapcsolatos tényfeltáró riportomat szemrebbenés nélkül lehozta, sőt, mindenben támogatott, hogy csináljam meg, fizette az útjaimat, kijárta a különféle jóváhagyásokat stb. Emlékszem, nem sokkal korábban Eörsi Pista járt átutazóban Újvidéken, és Végelék lakásán találkoztunk vele. Valahogy szóba került a kanizsai ügy. Végel óvott, ne tegyek semmit, mert a politikusok kinyírnak, Tolnai is ott volt, ő támogatta az ötletem, s persze Eörsi is elmondta a véleményét. Úgy vélte, hogy az öncenzúra kelepccéje sokkal veszélyesebb, mint ha az embert be- vagy le-tiltják. Valójában így gondolkodtam én is, és innentől kezdve nagyon jó barátok lettünk, lényegében a haláláig, még azt követően is, hogy, már jóval a rendszerváltást követően,

politikai útjaink más-másfelé kanyarodtak. Egy idő után ő a fideszeseket tartotta banditáknak, én meg az SZDSZ-t. A másik, Magdi óvatosságával kapcsolatos élményem Illés Sándor *Sírató* című történelmi regényéhez kötődik. Illés nem tartozott a magyar próza élvonalába, de írt egy számunkra nagyon fontos regényt, amit 1975-ben jelentetett meg a Szépirodalmi Könyvkiadó, s abban, itt-ott a lényegét elmaszátolva ugyan, de viszonylag pontos eseménytörténetét adja a temerini magyarok tömeges kivégzésének 1944-ben. Sándor bácsi, hogy a könyve megjelenessen, mint később nekem elmondta, tett engedményeket a kiadójának, és nyilván a magyar kultúrpolitikának, a könyve mégis arra a sorsra jutott, mint a symposionistákéi Magyarországon: nem kerülhetett be a hivatalos vajdasági könyváruforgalomba, mert azt megtiltotta az a bizottság – magyar elnöke volt –, amelyik Újvidéken előzetes cenzúrát gyakorolt. Magdi erre a tilalomra hivatkozva utasította el, hogy könyvismertetőt írjak a szakma részéről különben később méltatlanul elfeledett regényről. Magdi a regény helyett hamarosan Tito válogatott műveit mutattatta volna be velem, ezt meg én nem vállaltam. A becsületesebb főszerkesztők rémálma volt a Tito-kultusz, hiszen nem volt pardon, le kellett tenniük a garast, az írók viszont, habitusuknak megfelelően, ki fanyalogva, ki cinikusan, ki hittal vagy kételyektől gyötörve, de meglehetősen nagy számban vállalták a megalkuvás nyújtotta vélt nyugalmat, sőt esetleg más előnyöket is, bár utóbbit, őszintén szólva, legtöbbjükéről nem feltételezem. Érdemes volna – kellő tárgyilagossággal és kellő kritikával – megírni a vajdasági magyar irodalmi Tito-kultusz történetét Sinkó Ervintől és Gál Lászlótól Ácsig, Fehérig, Tolnaiig, Domonkosig, Dudásig és még tovább, a Sziveri szerkesztette, kényszer szülte Tito-számokig, ha ezt az „opust” képes volna valaki röhhögés (vagy szégyenkezés?) nélkül végigolvasni. Azt hiszem, ez az a vörös fonál, amely ugyan kétségekívül végigvezet irodalmunk történetén, ám amire aligha lehetünk büszkéek.

Voltak-e különösen éles szerkesztőségi viták Sziveri főszerkesztése alatt? Például Balázs Attila pornográfia ítélt (és nagy port kavart) novelláiról volt szerkesztőségi vita?

Én ezzel kapcsolatos, szerkesztőségen belüli vitára nem emlékszem, de akár lehetett is. 1977 végén lettem a szerkesztőbizottság tagja Balázs Attilával, Beretka Ferencsel, Bogнар Antallal, Böndör Pállal, Csányi Erzsébettel, Danyi Magdolnával, Faragó Kornéliával, Fenyvesi Ottóval, Mák Ferencsel, Sebők Zoltánnal, Sziveri Jánossal és Vass Évával. A főszerkesztő ismét Danyi Magdi lett, természetesen az ő szempontjai domináltak, de az összetételből látni, hogy megnövekedett a fiatalok jelenléte, és várható volt, hogy ez előbb-utóbb szemléletbeli, magatartásbeli változásokat is eredményez. Ekkor még, 1982 februárjáig, Temerinben voltam tanár, és ez azzal a következménnyel járt, hogy a szerkesztőség munkájában csak rendszertelenül vehettem részt. Súlyosbította a helyzetem, hogy a három magyartanárral közül az egyik hosszabb gyógykezelésre szorult, így őt is helyettesítenem kellett. Fél éven át csak aludni jártam haza az iskolából. Ekkoriban történt az az anekdotikus eset, hogy a Temerinbe kilátogató szerkesztőtársaim egyikét megharapta egy falusi kiskapuba beszorított kóbor kutya. Erről azt hitték, hogy az udvaromból szökött ki, amikor a kaput kinyitották, és az én kutyáimmal együtt szerencsésen bekényszerítették a portámra. Másnap reggel aztán, legnagyobb meglepetésemre, a fészérből kirohant az idegen eb, hogy engem is megmarjon. Később – mint azt egy tíz-egynéhány évvel később kirúgott, börtönbüntetésre ítélt volt államvédelmi tiszt Mitrovicáról szabadulva elmesélte – a távollétemben a házamba poloskákat telepíteni akaró belügyesekkel is bátran szembeszállt a már sajátjának érzett farkával egyetemben. Akkor így úsztam meg, ha tényleg megúsztam, mert nem biztos, lehallgatások nélkül.

De komolyra fordítva a szót, a szerkesztőbizottságnál sokkal fontosabb szerepe volt a folyóirat sorsát meghatározó kérdésekben az *Új Symposion* Kiadói Tanácsának. Az igazi

csaták ott dúltak, és korántsem esztétikai kérdésekről. A kiadói tanácsot az ifjúsági szövetség tartományi titkárságának az elnöksége nevezte ki, ebben ifjú pártbürokrátakon, az akkori küldöttrendszer kacskaringós mechanizmusával odakerült, különféle hatalmi struktúrák által delegált embereken kívül irodalmárok is voltak, 1977-ben például Ács Károly, Sinkovits Péter, Utasi Csaba és Végel László is. Ennek a testületnek kellett azután állást foglalnia a lap 171–172. számának ügyében. Ez volt az úgynevezett „erotikus szám”, amelynek nyomtatását Bálint Imre, a Forum vezérigazgatója felfüggesztette, olyan sikerrel, hogy közel egy évet kellett várni a megjelenésére. A kiadói tanács ülésére a főszerkesztő meghívta a szerkesztőbizottságot is, én is ott voltam, de mi nem vettünk részt a vitában, legalábbis a hivatalos részében nem. Amire emlékszem, Utasi Csaba, ő volt a tanács elnöke, és Ágoston András derekasan kivette részét az *Új Symposion* védelmében. Attila prózája hozzám nem állt közel, viszont természetes, hogy az ellene indult támadásokkal én is szembeálltam, annyira prűd – és hozzáteszem, politikailag veszélyes – volt az egész folyamat. Az újabb ügyet Balázs Attila *Közjáték Irmával* című novellája robbantotta ki, ez már 1981-ben történt, ekkor már Sziveri a főszerkesztő. Egy Sátai Pál nevű tanfelügyelő a marxista konzervativizmus szellemében a szabadkai *Hét Nap*ban intézett dörgedelmet Balázs Attila ellen, én – tekintve, hogy elég jól ismerem a „klasszikusokat” – a szegyet szeggel elve alapján egy nyílt levélben Engelsszel kólintottam fejbe Sátait. Sziveri, majd Tari István is beleszólt a vitába, utóbbi színvonala-sabban ugyan, mint az előbb említett inspektor, de ő is kárhoztatta Attila „pornográf” prózáját. Én válaszoltam Tari szövegére, de ezt már a *Hét Nap* nem közölte, végül a *Symposion*ban jelent meg. (A *Hét Nappal* később egy másik ügyben is volt hasonló kalandom, akkor egy Podolszkinak írt válaszcikkemet dobták szemétkosárba.) A pornográfia vádját mindenképpen vissza kellett utasítanunk, mert ez az adott társadalmi kontextusban a politikai megbélyegzés célját szolgálta, bár

nem hiszem, hogy utóbbi vitapartneremnek ilyen szándéka lett volna. Viszont felmerült egy esztétikai problémái is. Mégpedig, hogy hordozhat-e esztétikai értéket pornográf tartalom. Az én véleményem az volt, hogy természetesen hordozhat.

Milyen más folyóiratokkal tartották a legaktívabb kapcsolatot? A zágrábi Izvor, Praxis, a belgrádi és újvidéki Vidici, Književna reč, Polja, a ljubljanaei Problem, a szarajevói Izraz – sorolhatnánk a jugoszláv folyóiratokat – történetében előbb vagy utóbb ugyanúgy lezajlottak megtorlások, leváltások, nemzedéki viták és átrendeződések, ahogyan a Symposium esetében. Ezek közt a szerkesztőségek közt állandó volt a kapcsolat, s létezett a szerkesztőségek közt szolidaritás?

1982-ig valójában nem tudom, hogyan állt a dolog a szerkesztőségek között, később a belgrádi *Književna reč*ccsel meg az újvidéki *Poljával* viszont jó volt a kapcsolatunk.

„Az Új Symposium története megírásra vár. Sokáig semmit sem tudunk róla, és ma sem tudunk róla sokkal többet a legendájánál” – írja Szajbély Mihály. Szerbhorváth György könyvének (Vajdasági lakoma) mintha nem sikerült volna teljesen betöltenie ezt az űrt. Ön miként véli, mért nem sikerül még mindig teljesen tisztán látnunk a Symposium-mozgalom teljes történetét, a vajdasági magyar, a jugoszláv és a magyar kultúrában betöltött szerepét?

Mindenekelőtt a mozgalom megszületését, hatalompolitikai háttérét, genezisének kellene pontosabban látnunk abban a kétarcú modernizálódási folyamatban, ami a késő titosta Jugoszláviában zajlott, és amelynek jelentős hatása volt a szomszédos kommunista országokra. Ez tette lehetővé tehetséges magyar fiatal koponyák nagy számú koncentrációját, jelentős életművek létrehozását, és ez okozta a nagy bukásokat és a tévutakat is. Persze, Karl Kraust parafrázálva, mindez csak egy – kisebbségi – társadalmi dráma cselekménye, a művészet viszont az, ami ebből majd megmarad. Azt látom, hogy – különösen az első nemzedék, a *Symposion* szerepét, majd az *Új Symposium* létrejöttének háttérét tekintve – sok a kód és a misztifikáció.

A Húsz év múltán című írásában részletezi, hogy 1983 májusában miként hurcolták meg a szerkesztőséget, különösen Sziveri János főszerkesztőt. Miért pont ekkor sújtott le önökre a tartományi hatalom? Vélhetőleg okot előbb és később is találtak volna.

danYi
MAGDOLNA

napló-részlet

Bonn, augusztus–szeptember

ES GIBT NUR EIN WIRKLICH ERNSTES PHILOSOPHISCHES PROBLEM DEN SELBSTMORD ATSZOKOTT IGE LETT KETREC-IDEGEN MAGMA-KIN FEKETE KOVEKEN
a rejszög meg izidóban
végül hogy túlordítsalak
viftelek volna lempomba is
a reeperbahnummel csak egy fokkal tisztább
majd átvéltozol

ágyékre szorított kézzel állni
belülől csempén
a kő barna nyugalma
mozdulat lehet még zöld alkalom

beismerem barátom
nem volt földrengés
hatalmas sziklaházba lehajtott fejjel lérek
meg naponta százezereszer léfove lengén körbe-
körbe hangos vigyoromban lávafutó léheg ilyen
zavarosan csak magamba tudok zuhanni

WIR MÖSSEN ABSURD SEIN WIR DÖRFEN NICHT TORICHT SEIN
HERR W NARANCESSÁRGÁBAN TELEFONÁL 19 ÓRAKOR SZLAV-EST
IZIDO ÁTTETSZŐ SPIRALOKAT HÁNY A VIZ FÖLÉ

holnapig a ferek nyúszögve összefutnak
WÁLÁSSZ
wir haben die richtigen männer
hogy túlordítsalak
azok szakállam kiírására

itt Rheina — Plamzon még sokan
a reeperbahnummelon a hölgyek
az NDP-re szavaztak
ma este nem fogunk az egypártrendszerrel
mikor a hölgyek
O

és
beismered-E majd piszkos kis privát geschäftjeid
[A]
valóban mit is tudnál mondani valóban mit is
tudnál maraandót a szőlőkékről a rheina parl-
ján a hotelszobák megváltáhatatlan bűzéről.

DAS EINZIGE DENKEN DAS KEINE LÖGE IST A FOLYÓ FIGYELEM
HAJOK SZORULNAK FEHERBEN GONDOLOM ÖRVENY EGESZEN
KÖZEL GÁTKEMÉNYEN ÁLLOM A PARTOT IDEGEN IDEGEN IDEGEN
IDEGEN

hogy elmegyarázam
a rejszög analómiáját
zuhánó vaskapocsként
meg versék versék jalttak az eszembe és arcom
arcom végül a legszebb irodalmi élményem biztos
valami malacsg lesz amit holnap valaki felir
egy wc felére és én én leszek az aki letöröm
hogy magamba löböljem hogy magam öröjem
versbe
fintorba
undorod majd odahaza férged
hodtza szakállát felvéve
rongyolódts púpos fekeletében telepedsz szürke szürke
arcal akár a fakó öregasszony az út túlsó oida-
láról ki fengeri malacát minden roggol naplókelle
elgít megfüröszti paulino mein feleber paulino

gyász

a foszülés
fég fermeiben
fehér burokban
valaki

IZIDO az idegen
a széllel hadakozó

Ehhez kedvezett a nagypolitikai háttér mind itthon, mind Kelet-Európában. Mi pedig egy addigra már feledésbe merült radikalizmussal kezdtünk hozzá a különféle tabuk döntögetéséhez, és igen gyorsan a hatalmi-politikai pornográfia bátyái alatt találtuk magunkat. De sorsunkat az határozta meg, hogy nem voltunk hajlandók egymást elárulni. Korábban a hatalomnak, az ötvenes évektől errefelé, minden leszámolás alkalomával sikerült kollaboránsokat találnia a szerkesztőségen belül. Ez most nem jött be nekik, és ez mindennél jobban dühítette őket, beleértve ebbe egy-két első nemzedékes symposionistát is. Utóbbiakról írtam, Fehér Kálmán egy ősrégi sorát továbbfejlesztve, hogy

„seggbe rúgta a bürokrata kutyáját / aztán elégedetten elnyújtózott a kutyaházban”. Persze Fehér Kálmán sem szerette, ha ezt a problematikát szóba hoztuk. A többpártrendszer bevezetése után, a VMDK politikai sikereinek a delelőjén megpendítette Ágoston Andrásnak, hogy kedve lenne neki is belépni a szervezetbe, de ezt én olyan hevesen elleneztem, hogy később ez az ötlet többé nem került elő.

Miként viszonyultak a magyarországi irodalmi csoportokhoz? A Lukács-iskola tagjai publikáltak a Symposionban. Milyen más irodalmi körökkel érintkeztek? Sikerült-e bármiféle kapcsolatot kialakítani a szlovákiai és a romániai magyar közösséggel és az ottani folyóiratokkal?

Azt hiszem, mindez világosan kiolvasható a lapszámok tartalmából. Ami talán kevésbé, az a *Mozgó Világgal* és az erdélyi Bretter-tanítványokkal kialakulni kezdő kapcsolat, amit persze megakasztottak a lényegében hasonló előjelű hajszak, itt is, ott is, amott is. Egy sympós csapattal jártam a mozgósoknál (ott döbentünk rá Czakó Gáborral, hogy rokonok vagyunk, anyám harmadik unokatestvére), Mák Ferivel meg még 1980-ban, kapcsolatépítési szándékkal Nagyváradon. S persze fontosak voltak azok a kapcsolatok is, amelyeket egyikünk-másikunk a magyarországi szamizdatirodalom képviselővel, holdudvarával ápolt.

Az 1990-ben írt Juhfarknyi konzervativizmus című írásában (amelyben több jóslatot is tesz, például előre látja Tamás Gáspár Miklós újabb fordulatát vagy a neokonzervativizmus „serénykedésének” következményeit) így fogalmaz: „Valahányszor a velős csontot és a cirfandlit tették politikai vezéreszméül ezen a tájon, az mindig a tényleges hatalmat kezében tartó vagy azt kezébe ragadni akaró kisebbségnek, az elitnek kedvezett.” Elképzelhetőnek tartja-e, hogy velős csonton és cirfandlin túl ismét megszülessék egy olyan szellemi műhely, amely nemcsak hogy politikai szerepében és mozgalmi aktivitásában hasonlít az Új Symposionhoz, de hatásában is felérhet hozzá?

Nem.